

การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ ๔
The 4th National and International Conference, 2024

เนื่องในวาระครบรอบวันสถาปนา ๔๐ ปี วิทยาเขตเชียงใหม่
On the occasion of 40 Years Anniversary, Chiang Mai Campus

ภูมิพลังสร้างสรรค์ และพุทธนวัตกรรมในสังคมร่วมสมัย

Soft Power and Buddhist Innovations
for Contemporary Society

SBCS

วันที่ ๒๓-๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗
Date: 23rd – 24th August 2024

ณ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

At Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

PaMiang Sub-district, Doisaket District, Chiang Mai, Thailand

พุทธวรรณกรรมล้านนา Lanna Buddhist literature

พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์, เทพประวิณ จันทร์แรง
อภิรมย์ สีตาคำ, พัลลภ HARUKHAMJA, วิโรจน์ วิชัย

Phrakhu Siripariyattayanusath, Phrakru Pariyat Chetiyaturak, Thepprawin Chanraeng

Aphirom Seedakham, Panlob Harukhamja, Viroth Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Email: thepprawin.chan@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กับอาณาจักรล้านนามาตลอด เมื่อพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นผู้ปกครองส่งเสริมหนุนบำรุง พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญอย่างมาก การบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และการอธิบายหลักธรรมคำสอนนั้น ล้วนเป็นผลที่สืบเนื่องประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีการส่งเสริมการศึกษาอย่างจริงจังตั้งในยุคทองของล้านนา จนสามารถรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีขึ้นเป็นจำนวนมาก มรดกทางวรรณกรรมล้านนาเป็นองค์ความรู้ผลงานทางวรรณกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของดินแดนล้านนา มีหลากหลายประเภทและสะท้อนถึงความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวล้านนา มรดกทางวรรณกรรมล้านนามีความสำคัญในการอนุรักษ์ สืบทอด วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสังคมของชาวล้านนา

คำสำคัญ: พุทธวรรณกรรม, ล้านนา

Abstract

Buddhism has flourished alongside the Lanna Kingdom throughout its history. Whenever kings or ruling classes supported and nurtured Buddhism, it experienced significant growth. The recording of Buddhist history and the explanation of its teachings were results of the dedicated promotion of Buddhist education, particularly during Lanna's golden age, which led to the creation of

numerous Pali scriptures. The literary heritage of Lanna represents a body of knowledge with historical and cultural significance for the region. It encompasses a variety of genres and reflects the beliefs, traditions, and way of life of the Lanna people. The Lanna literary heritage plays a crucial role in preserving and transmitting the culture, history, and social fabric of Lanna society.

Keywords: Buddhist literature, Lanna

บทนำ

ชาวล้านนาผูกพันกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณกาล สิ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความคิด และงานวรรณกรรม ความผูกพันนี้ปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยทริภุชชัยดังที่ปรากฏเป็นโบราณสถานต่างๆ ของจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน ภายหลังก่อเมืองเชียงใหม่ได้สร้างเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 1804 พระองค์ก็ทรงสืบทอดพระพุทธศาสนาจากเมืองเชียงแสนอันเป็นสถานที่แห่งต้นราชวงศ์มังราย พุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่เจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าเกื้อนา (พ.ศ. 1929-1931) ที่รับพระพุทธศาสนาลังกามาทางสุโขทัย ส่งผลให้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการส่งเสริมและขยายตัวในภูมิภาคนี้ โดยมีวัดสวนดอก และวัดพระธาตุดอยสุเทพเป็นวัดสำคัญในสมัยพระเจ้าเกื้อนา ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) ซึ่งพระองค์ก็ให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนาลังกาที่สืบผ่านมาทางอยุธยา มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดป่าแดงหลวงเชิงดอยสุเทพ ในสมัยพระองค์ได้สร้างวัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) เพื่อการสังคายนาพระไตรปิฎกโปรดให้ชุมนุมพระเถระนุเถระ โดยมีพระธรรมทินมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานการสังคายนาวัดโพธารามมหาวิหารนี้เป็นครั้งที่ 8 นับต่อการทำสังคายนาในประเทศอินเดียและศรีลังกา (เทพประวิณ จันทรแรง, 2560 :94)

พระพุทธศาสนาในล้านนาเจริญรุ่งเรืองสืบมากระทั่งถึงสมัยพระเมืองแก้ว (ในปี พ.ศ. 2066) พระองค์ทรงชำระพระพุทธศาสนาให้เป็นหนึ่งเดียว วัดสำคัญในสมัยพระองค์คือ วัดพระเจ้าแก้วที่ ประดิษฐานพระเจ้าแก้วที่ พระพุทธรูปงดงามองค์หนึ่งของล้านนา นอกจากการสร้างวัดอาอารามและพระพุทธรูปแล้ว อิทธิพลพระพุทธศาสนายังก่อให้เกิดวรรณกรรมที่สำคัญหลายเรื่อง วรรณกรรมบางเล่มยังคงสืบทอดมากระทั่งทุกวันนี้

ด้วยเหตุนี้การศึกษาวรรณกรรมจึงมีส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจในสังคมล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะไม่ว่ายุคสมัยใด วรรณกรรมได้เป็นแรงบันดาลใจให้กับการ

สร้างสรรค์งานของผู้คนเสมอ

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนาปรากฏมาตั้งแต่สมัยทริภุญชัย พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์ทริภุญชัยทรงนำพระพุทธศาสนาจากเมืองละโว้ขึ้นมาเผยแพร่ในทริภุญชัยตั้งแต่เมื่อสร้างเมือง เมืองละโว้นั้นเป็นอาณาจักรมอญในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยคณะสงฆ์กลุ่มแรกที่ติดตามพระนางมา เป็นคณะสงฆ์นิกายมอญพื้นเมืองที่เชื่อว่าสืบทอดอริวงศ์มาจากพระโสณะและพระอุตตระในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะซึ่งได้ส่งสมณทูตมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิราวพุทธศตวรรษที่ 3 นอกจากจะติดต่อกับอินเดียแล้ว มอญยังติดต่อกับลังกา ชาวมอญจึงรับเอาวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่นยานหรือเถรวาทและภาษาบาลีจากลังกา และชาวมอญเป็นผู้ที่ถ่ายทอดอารยธรรมดังกล่าวให้กับชนชาติอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไป (ยุพิน เข็มมุกด์, 2549 : 15)

ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาในทริภุญชัย จึงเป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาวมอญผสมผสานอยู่มาก อันเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากอำนาจการเมืองการปกครองขณะนั้น และต่อมาเมืองทริภุญไชยก็สามารถตนเองเป็นอาณาจักรปกครองที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนและแม่น้ำวัง โดยใช้พระพุทธศาสนาดำเนินนโยบายทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม หลังการล่มสลายของอาณาจักรทริภุญไชยในพุทธศตวรรษที่ 18 พระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะประนีประนอมกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยกย่องพระพุทธศาสนาให้อยู่เหนือความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นนโยบายทางการเมืองของผู้นำที่ต้องการจัดระเบียบสังคมในขณะที่อาณาจักรเดิมล่มสลาย บทบาทของพระภิกษุนอกจากจะเป็นผู้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนแล้วยังต้องทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างฝักกับคนในสังคม ทำให้ฐานอำนาจของคณะสงฆ์และผู้นำทางการเมืองเพิ่มพูนขึ้น มีการบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์ มีลาภสักขีและการอุทิศที่ดินและวัตถุสิ่งของแก่พระสงฆ์ (ยุพิน เข็มมุกด์, 2549 : 47) ซึ่งเชื่อว่าได้สร้างความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดการปฏิรูปคณะสงฆ์ครั้งแรกในสมัยพระเจ้ากือนา โดยการอัญเชิญพระพุทธศาสนาจากเมืองสุโขทัย ซึ่งสืบมาจากเมืองเกาะตะมาของชาวมอญและเมืองลังกา มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ เรียกว่า คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ (เดิม) หรือนิกายสวนดอก ต่อมาสมัยพญาสามฝั่งแกนต่อกับสมัยพระเจ้าติโลกราชได้นำพระพุทธศาสนาจากเมืองลังกาผ่านทางอยุธยา มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดป่าแดงหลวง เมืองเชียงใหม่ เรียกว่า คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ (ใหม่) หรือนิกายป่าแดง ทำให้ล้านนาขณะนั้นเกิดมีกลุ่มคณะสงฆ์ถึง 3 คณะ และคณะสงฆ์ลังกาวงศ์เดิมและลังกาวงศ์ใหม่ได้มีวิวาทะขัดแย้งกันเกี่ยวกับความถูกต้องของหลักพระ

ธรรมวินัยและความบริสุทธิ์ของคณะสงฆ์ นับเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้มีการแต่งตั้งอำนาจและเอกสารตำราทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่ามากมาย เพื่อประกาศแนวคิดหลักการทางศาสนาและความถูกต้องของพระธรรมวินัย ตลอดจนการยกย่องสถาบันกษัตริย์และการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสถาบันทางการเมือง แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นับเป็นยุคทองของวรรณกรรมทางศาสนา แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความสับสนวุ่นวายและความแตกแยกของคณะสงฆ์ซึ่งมีทิฏฐิต่างกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อสถาบันกษัตริย์อ่อนแอ คณะสงฆ์ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน

เมื่อเทียบกันระหว่างคณะสงฆ์ในล้านนากับอยุธยา พบว่าพระภิกษุชาวอยุธยา มีบทบาทค่อนข้างน้อย อันเนื่องมาจากฝ่ายอาณาจักรเอาใจใส่ในการทำนุบำรุงศาสนาเพียงแต่สร้างวัด และปูชนียสถานเท่านั้น ไม่ได้ใส่ใจในการฟื้นฟูวิทยาการทางพุทธศาสนา อาจเพราะนิยมความเชื่อในลัทธิเทวราชยังมีอยู่มากโดยมีพวกพราหมณ์บุโรหิตนั้นเป็นราชครู ฝ่ายอาณาจักรจึงมีอำนาจมากกว่าฝ่ายพุทธจักร ในทางกลับกันอำนาจฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรในล้านนามีฐานะเคียงบ่าเคียงไหล่กัน (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2514 : 7) หรือทัดเทียมกัน โดยพระเถระทรงสมณศักดิ์สามารถกล่าวตักเตือนผู้มีอำนาจในบ้านเมืองทั้งข้าราชการและกษัตริย์ได้ และทั้งสองฝ่ายก็เอื้อประโยชน์ต่อกัน นั่นคือสถาบันศาสนามีหน้าที่สั่งสอนประชาชน ควบคุมสังคมให้อยู่ในระเบียบศีลธรรมตามหลักธรรมของศาสนา และยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของกษัตริย์ ซึ่งเป็นการรักษาความมั่นคงภายในให้กับสถาบันการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่าสถาบันศาสนาในล้านนายังมีบทบาทต่อสถาบันการเมือง ที่สำคัญมีส่วนในการสรรหาผู้สืบสันตติวงศ์ หรือระงับศึกชิงราชสมบัติ ตัวอย่างเช่น พระเจ้าติโลกราชแย่งราชสมบัติจากพระราชบิดา คือ พญาสามฝั่งแกน พระเถระผู้ใหญ่จึงเข้าประนีประนอมโดยให้เนรเทศให้ไปอยู่เมืองชายแดน หรือกรณีไม่มีผู้สืบบัลลังก์ พระเถระและเสนาอำมาตย์ปรึกษากันเพื่อนำรัชทายาทมาสืบสันตติวงศ์ เช่น กรณีเชิญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โอรสพระเจ้าโพธิสาลราชแห่งล้านช้างมาครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่มีสายเลือดทางมารดาเป็นเชื้อสายราชวงศ์มังราย (พระยาประชาภิจักรจักร, 2507 : 392)

ทั้งนี้พระเถระในภาคเหนือสมัยอาณาจักรล้านนานั้นแตกฉานในภาษาบาลีมาก มีพระเถระจำนวนมากที่ไปศึกษาพระธรรมวินัยจากลังกาสมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945-1984) และเป็นปัจจัยสำคัญให้พระเถระล้านนาสามารถทำสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1985-2030) ได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตามกระบวนการสร้างอำนาจชอบธรรมทางการเมืองและการยอมรับพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือทางการเมืองนั้น ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสุโขทัย

เช่น พ่อขุนรามคำแหงถึงกับกล่าวว่าพระสังฆราชเมืองศรีธรรมราชาเป็นผู้รู้มากกว่าปุครูทุกคนในเมืองสุโขทัย สมัยพญาลิไทก็ได้นิมนต์พระเถระจากนครพน (เมาะตะมะ) ซึ่งเป็นพระเถระแบบลังกาวงศ์มาจากเมืองมอญ (จารีกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ 4)) จนสุโขทัยเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พุทธศาสนา และพระภิกษุเหล่านั้นเรียนรู้แตกฉานในภาษาบาลีได้สร้างสรรค์วิทยาการทางศาสนาที่สำคัญ เช่น “เตฎุมิกถา” หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพญาลิไท เป็นต้น และพระเถระเมืองสุโขทัย สมัยพญาลิไทก็ได้ออกไปเผยแผ่พระธรรมในอาณาจักรใกล้เคียง (บำเพ็ญ ะวิน, 2538 : 194) ดังความว่า “เจ้าปิยทัสสีเอาศาสนาไปประดิษฐานในอยุธยา เจ้าสุวรรณคีรีเอาศาสนาไปเมืองขวา เจ้าเวสสภูไปเมืองน่าน เจ้าอานนท์ปฏิบัติอยู่ในป่ามะม่วงเมืองสุโขทัยแทนเจ้าสมณะ เจ้าสมณะเอาศาสนาไปเมืองเชียงใหม่โพ้นเจ้าทั้งหลายคือ เจ้าพุทธสาคร 1 เจ้าสุชาตะ 1 เจ้าสัทธาติสสะ ยันชวนกันปฏิบัติอยู่เมืองกลางคือว่า 2 แคว้นนี้แล”

พระเจ้ากือนาแห่งอาณาจักรล้านนาที่ได้รับเอาพระพุทธศาสนาจากเมืองสุโขทัย กระบวนการรับพระพุทธศาสนาต่างถิ่นเข้ามาแทนคณะสงฆ์ถิ่นเดิม นับเป็นกุศโลบายทางการเมืองอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของคณะสงฆ์กลุ่มเก่าที่อาจมีอิทธิพลและสืบอำนาจนั้นมาจากแผ่นดินของกษัตริย์องค์ก่อน ทำให้กษัตริย์องค์ใหม่ใช้วิธีการเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากคณะสงฆ์กลุ่มเก่าเป็นกลุ่มใหม่แทน เห็นได้จากการยกย่องคณะสงฆ์กลุ่มใหม่ให้มีอำนาจสูงสุดในทางคณะสงฆ์ เช่น การแต่งตั้งพระสมณเถระชาวเมืองสุโขทัยเป็นพระสังฆราชเมืองเชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้ากือนา หรือการให้คณะสงฆ์กลุ่มเดิมอุปสมบทใหม่ที่เมืองหริภุญไชย และการอุปสมบทใหม่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นต้น

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กับอาณาจักรล้านนา เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เมื่อพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นผู้ปกครองส่งเสริมทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญอย่างเต็มที่ แต่ถ้ามองการเมืองการปกครองอ่อนแอลง พระพุทธศาสนาก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ส่วนการบันทึกเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และการอธิบายหลักธรรมคำสอนนั้น ล้วนเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการที่พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่อง และมีการส่งเสริมการศึกษาอย่างจริงจังตั้งในยุคทองของล้านนา หรือในระหว่างสมัยของพระเจ้าติโลกราช พระเจ้าอโศกเชียงราย และพระเจ้าเมืองแก้ว ที่มีการศึกษาพระธรรมวินัย จนสามารถรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีขึ้นเป็นจำนวนมาก

พระพุทธศาสนากับมรดกทางวรรณกรรมในล้านนา

กล่าวได้ว่ามรดกทางวรรณกรรมในล้านนานั้นเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นและได้รับการพัฒนาภายในภูมิภาคล้านนา วรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ มีความหลากหลายและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยแบ่งออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ วรรณกรรมทางพุทธศาสนา วรรณกรรมพื้นบ้าน และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในล้านนา ศัพท์ภาษาล้านนาหรือภาษาไทดั้งเดิมใช้คำว่า “พื้น” หมายถึงเรื่องราวที่เล่าต่อกันมา อันมีลักษณะคล้ายประวัติศาสตร์ เพียงแต่วรรณกรรมตำนานของล้านนา แม้จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ก็จริง แต่ก็มักมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและอิทธิปาฏิหาริย์เช่นกัน ความชัดเจนด้านข้อมูลของศักราชหรือกำหนดระยะเวลาอาจไม่กระจ่างหรืออาจละเว้นการกล่าวถึงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ทำให้ไม่อาจนับเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ (History) ได้โดยตรง แม้ตำนานของล้านนาที่ระบุศักราชและมีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างน่าเชื่อถือ เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่พอที่จะนับเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ได้ แต่ก็ยังมีลักษณะเป็น “พงศาวดาร” มากกว่า “ประวัติศาสตร์”

1) ความหมายเกี่ยวกับวรรณกรรม

คำว่า วรรณกรรม ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่นั่งสือ หรือสิ่งพิมพ์ที่ทำหน้าที่บันทึกสิ่งต่างๆ ลงไปเท่านั้น ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของวรรณกรรม ว่าหมายถึง งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน, งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และหมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 1054 – 1055)

ลมูล จันทน์หอม ได้ให้ความหมาย วรรณกรรมล้านนา ว่าหมายถึง ผลงานทางภาษาทั้งที่เป็นมุขปาฐะ (ปากเปล่า) และลายลักษณ์อักษรของชาวล้านนาที่ได้ช่วยกันผลิตสืบทอด ยึดถือ และเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคม จนกลายเป็นค่านิยมที่ยอมรับกัน ว่ามีส่วนช่วยหล่อหลอมบุคคลในสังคมล้านนาให้ปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตโดยส่วนรวมของชาวล้านนา (ลมูล จันทน์หอม, 2538 : 7)

ลักษณะของวรรณกรรมล้านนานั้นมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ยิ่งไปกว่านั้นมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนล้านนาอย่างแยกไม่ออก ซึ่งถือได้

ว่าเป็นสิ่งที่สามารถชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองที่ควบคู่กันไประหว่างแผ่นดินล้านนาและพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้นอกจากจะเป็นเพราะปรากฏการณ์ล้านนามีความเชี่ยวชาญในด้านภาษาศาสตร์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของกษัตริย์และไพร่ฟ้าประชาชนชาวล้านนาทั้งหลายที่มีต่อพระพุทธศาสนาตลอดชั่วระยะเวลาอันยาวนาน

2) ประเภทและลักษณะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา

วรรณกรรมภาษาล้านนา เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นด้วยอักษรล้านนา ซึ่งอาจมีภาษาบาลีผสมบ้างบางส่วน ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของบ้านเมือง โดยมีลักษณะที่สำคัญตามประเภทต่างๆ ดังนี้

ก. วรรณกรรมประเภทตำนาน ตำนานที่เรียบเรียงเป็นภาษาล้านนาและภาษาบาลี ซึ่งเขียนด้วยอักษรล้านนานั้น มักไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและเวลาที่แต่ง ส่วนใหญ่ต้นฉบับจะคัดลอกสืบทอดกันมาโดยเริ่มจากการบันทึกคำบอกเล่าแต่โบราณเป็นพื้น จึงมีหลายสำนวน และบางทีมีเนื้อความที่แตกต่างกันออกไป ตำนานเหล่านี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน และตำนานสิงหนวัติกุมาร ส่วนเนื้อหาที่กล่าวถึงยุคใกล้ๆ นั้นมีเป็นจำนวนมาก เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานมูลศาสนา ตำนานสิบห้าราชวงศ์ พงศาวดารเมืองน่าน เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีตำนานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พระธาตุ และพระพุทธรูป ที่เขียนด้วยอักษรล้านนาอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ตำนานพระธาตุแช่แห้ง ตำนานพระเจ้าทองทิพย์ ตำนาน วัดพระธาตุจอมพิงค์ชัยมงคล ตำนานเมืองฝาง เป็นต้น

ล้านนามีวรรณกรรมประเภทตำนานอยู่จำนวนมาก โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้สำรวจพบตำนานพุทธศาสนา 873 ชื่อเรื่อง จำนวน 2,372 ผูก และตำนานเมือง/ราชวงศ์ 44 ชื่อเรื่อง จำนวน 95 ผูก และที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถ่ายทำไมโครฟิล์มไว้จำนวนถึง 722 เรื่อง ทั้งนี้จากการศึกษาของ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (2541) ในเรื่อง “วรรณกรรมตำนานล้านนา : การศึกษาวิธีการสร้าง” พบว่า ตำนานจำนวนดังกล่าวมีชื่อซ้ำกันและคาดว่าเป็นเรื่องเดียวกันอยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อนับรวมเฉพาะชื่อที่ไม่ซ้ำกันแล้วมีจำนวน 206 ชื่อและทั้งหมดนี้ เมื่อได้จำแนกตามหมวดหมู่อย่างคร่าวๆ โดยที่ยังมิได้ศึกษาถึงเนื้อหาย่างละเอียดแล้ว พบว่ามีดังนี้

1. ตำนานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	8	เรื่อง
2. ตำนานพระพุทธรูป	15	เรื่อง
3. ตำนานเจดีย์	31	เรื่อง
4. ตำนานพระพุทธรูปบาท	3	เรื่อง
5. ตำนานที่มาของเรื่องหรือคน	18	เรื่อง

6. ตำนานเมือง	5	เรื่อง
7. ตำนานกษัตริย์-ขุนธรรม	19	เรื่อง
8. ตำนานบุคคล	26	เรื่อง
9. ตำนานสถานที่	81	เรื่อง

จากจำนวนทั้ง 206 เรื่องนี้ หากจะดูภาพรวมแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พุทธศาสนา คือเรื่องพระพุทธเจ้า พุทธกิจของพระพุทธเจ้าและสถานที่ทางพระพุทธศาสนา รวมแล้วมากกว่า 150 เรื่อง ตำนานเหล่านี้จะบอกถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า การเสด็จพุทธ ดำเนินมายังดินแดนล้านนาเพื่อ “ไว้พระธาตุ” คือประทานพระเกศาธาตุหรือประทับรอย พระพุทธบาท และตรัสทำนายถึงความสำคัญของสถานที่นั้นๆ ในอนาคต เป็นต้น

ข. วรรณกรรมประเภทกฎหมาย กฎหมายล้านนาเข้าใจว่าได้รวบรวมและตราขึ้น ใช้ในสมัยพ่อขุนมั่งรายปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนาผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ กฎหมายฉบับ เก่าแก่นี้ชื่อว่า “มั่งรายศาสตร์” หรือ “วินิจฉัยมั่งราย” สันนิษฐานกันว่า พ่อขุนมั่งรายมหाराช ตราขึ้นโดยได้รับอิทธิพลของ “กฎหมายธรรมศาสตร์” ของมอญจากทริภุญไชย มั่งรายศาสตร์ เป็นกฎหมายที่ใช้ในพิจารณาตัดสินคดีต่างๆ สืบทอดกันมาหลายสมัย โดยมีการเขียนข้อความ เพิ่มเติมลงไป ซึ่งไม่อาจทราบได้ว่าข้อความตอนใดเขียนขึ้นในสมัยใดบ้าง ส่วนต้นฉบับมั่ง รายศาสตร์นั้นจารึกด้วยอักษรล้านนาลงในใบลานและสมุดข่อยมีหลายฉบับด้วยกัน และมี “กฎหมายเข่านา” ฉบับจากวัดฝายหิน เป็นต้น

ค. วรรณกรรมประเภทตำรา เป็นตำราที่จดบันทึกความรู้ต่างๆ ในสมัยโบราณ ได้แก่ ตำราโหราศาสตร์ ตำราสมุนไพร ตำราประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ เช่น “พิธีสืบชะตา เมืองเชียงใหม่” “พิธีแห่ท้าวสามพระยาและติโลกราช” กล่าวถึงพิธีสืบชะตาเมือง การบูชา อารักษ์เมืองและเทพเจ้าทั้งหลาย “ประเพณี 6 ประการ” กล่าวถึงพุทธประเพณี ศาสน ประเพณี โบราณประเพณี ราชประเพณี โลกประเพณี และประเทศราชประเพณี “มลประทีป” กล่าวถึงประเพณีการจุดประทีปตามบ้านเมือง “บูชาเคราะห์หลวง” กล่าวถึงประเพณีการ สะเดาะเคราะห์และลักษณะชีวิต หรืออุบายต่างๆ “ธรรมโศสพ” เกี่ยวกับประเพณีการทำขวัญ ข้าว เป็นต้น

ง. วรรณกรรมประเภทชาดก ชาดกของล้านนาไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วน ใหญ่จะเป็นชาดกนอกนิบาต เนื่องมาจากการนำนิทานท้องถิ่นมาแต่ง เพื่อใช้เทศนาสั่งสอน ประชาชน โดยอ้างว่า เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ การแต่งจะมีลักษณะยกคาถาบาลีขึ้นตั้งแล้ว พรรณนาเป็นภาษาร้อยแก้วและร้อยกรอง (ร่าย) ทำให้เข้าใจว่าบางเรื่องอาจจะมีการแต่งเป็น ภาษาบาลีก่อน แล้วตอนหลังจึงมีผู้แปลเป็นภาษาล้านนาอีกทีหนึ่ง บางเรื่องมีลักษณะแต่งเป็น

ร้ายที่เรียกกันว่า “ธรรมคำว” และนิทานชาดกที่มีการปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่แล้ว เช่น อุตสาบารส โลกนัยชาดก หรมาน พรหมจักร เป็นต้น

จ. วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมคำสอนที่แต่งเป็นร้อยแก้ว มักจะแต่งใช้เทศน์เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมประเภทชาดก มีการยกภาษาบาลีขึ้นตั้งแล้วอธิบายขยายความเป็นร้อยแก้วหรือมีการแต่งเป็นร้อยกรอง (ร้าย) วิธีการสอนนั้นมีทั้งการใช้เทศนาโวหารและสาธกโวหาร โดยการยกอุทาหรณ์เป็นนิทานประกอบ คำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของสังคมล้านนาแต่โบราณ ตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเรื่อง “ปู่สอนหลาน” “ย่าสอนหลาน” “โลกนัยคำสอน” “โลกชนะ” “คำสอนพญามังราย” “ธรรมศาสตร์เจ้าฟ้าหริภุญไชย” เป็นต้น

พุทธวรรณกรรมล้านนา

วรรณกรรมทางพุทธศาสนาในล้านนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่งคำสอนของพระพุทธศาสนาและส่งเสริมจริยธรรมในสังคม ซึ่งสอนให้คนปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนาในอดีต ผ่านเรื่องราวและบันทึกต่างๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และเหตุการณ์สำคัญในยุคต่าง ๆ วรรณกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนา แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของสังคมและการสืบทอดวัฒนธรรมผ่านกาลเวลาอีกด้วย ซึ่งมีวรรณกรรมที่มีความสำคัญดังนี้

1. คัมภีร์จามเทวีวงศ์

จามเทวีวงศ์เป็นตำนานพงศาวดารเมืองหริภุญชัย เขียนขึ้นราว 500 ปีก่อน โดยพระโพธิ์รังสี ปราชญ์ของล้านนา จามเทวีวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของพระนางจามเทวีที่ได้ครองเมืองหริภุญชัยและประวัติพระศาสนาในล้านนา กล่าวถึงการสร้างเมืองหริภุญชัย ลำปางและการสร้างวัดบรรจู่พระธาตุ คือ พระบรมธาตุหริภุญชัยในสมัยราชวงศ์ของพระนางจามเทวี กล่าวถึงธรรมะของกษัตริย์และความที่ไม่สมควร อันเป็นเหตุให้บ้านเมืองเดือดร้อนล่มจม นับว่าพระโพธิ์รังสีเถระสามารถนำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับเรื่องราวทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าหนังสือ จามเทวีวงศ์ เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง จามเทวีวงศ์มีทั้งหมดจำนวน 15 ปริเฉท ฉบับที่แต่งโดย พระโพธิ์รังสีเถระพระนักปราชญ์ชาวล้านนา

2. สิหิงคินิทาน

พระโพธิ์รังสีเถระ ท่านเป็นชาวเชียงใหม่ และในบรรดานักปราชญ์ชาวล้านนาที่เป็นพระเถระนั้น ท่านเป็นผู้ที่อาวุโสที่สุด ซึ่งท่านได้รจนาคัมภีร์สิหิงคินิทานหรือประวัติพระ

พุทธสิหิงค์ขึ้น ซึ่งช่วงเวลาท่านมีชีวิตอยู่ ประมาณปี พ.ศ. 1985-2068 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่
วรรณกรรมบาลีกำลังเฟื่องฟูในล้านนา (บาลี พุทธรักษา และนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2554 : 24)
พระพุทธรูปสิหิงค์ แต่งโดยพระโพธิธรรมาลังการัตนโกศล แต่งเป็นภาษาบาลีเมื่อก่อน พ.ศ 1985 ร.ต.ท. แสง มน
วิทร แปลเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ.2506 (พระโพธิธรรมาลังการัตนโกศล, 2506 : 33) ตำนานกล่าวถึงการสร้างพระ
พุทธรูปสิหิงค์ที่ลังกา โดยพญานาคกษัตริย์ 3 พระองค์ พระอรหันต์ 20 รูป เมื่อราว พ.ศ. 700 และ
นำเข้ามาสู่สยามประเทศ ประมาณ พ.ศ. 1850 โดยประดิษฐานอยู่ที่กรุงสุโขทัย ต่อมาผู้มีผู้นำ
ไปประดิษฐานที่ พิชณุโลก กรุงศรีอยุธยา กำแพงเพชร เชียงราย แล้วนำกลับมาประดิษฐานที่
กรุงศรีอยุธยาและเชียงใหม่

3. คัมภีร์ตำนานมูลศาสนา

คัมภีร์ตำนานมูลศาสนา พระพุทธรูปและพระพุทธรูปงามแต่งในสมัยของพระเจ้า
ติโลกราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1985 - 2030) เป็นเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญใน
การบันทึกประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในล้านนา เอกสารนี้ให้ข้อมูลเกี่ยว
กับการก่อตั้งและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา รวมถึงการสร้างวัดวาอาราม
และการส่งเสริมการศึกษาทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ตำนานมูลศาสนามีคุณค่าสูงทั้งทางศาสนา
และวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นเอกสารที่บันทึกประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพระพุทธ
ศาสนาในล้านนา รวมถึงการสร้างวัดวาอารามที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมใน
ดินแดนนี้ (พระพุทธรูปและพระพุทธรูปงาม, 2530 : 79 – 80)

4. คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวรรณกรรมชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นคัมภีร์
ภาษาบาลีต้นฉบับเดิมเรียกว่า “ชินกาลมาลีปกรณ์” ส่วนฉบับแปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก
เรียกชื่อว่า “ชินกาลมาลีปกรณ์” แต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระ ซึ่งเป็นพระเถระชาวล้านนา เมื่อ
ปี พ.ศ.2060 – 2071 วรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึง กาลของพระพุทธเจ้า กาลก่อนที่จะได้ตรัสรู้
เป็นพระพุทธเจ้าโดยพิสดาร กล่าวถึงพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทำอะไร ประทับอยู่
ที่ไหน จนกระทั่งดับขันธเข้าสู่นิพพาน โดยอธิบายไว้อย่างละเอียดว่า พุทธกิจดังกล่าวเกิดขึ้น
ในปีไหน สถานที่ใด รวมทั้งกล่าวถึงการทำสังคายนาครั้งต่างๆ การจำแนกพระบรมสารีริกธาตุ
การขยายพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในประเทศต่างๆ โดยบอกเวลาและสถานที่อย่างชัดเจน
นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประวัติของบุคคลและสถานที่เมืองสำคัญในล้านนา อาทิเช่น เมือง
เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และเชียงใหม่ เป็นต้น (พระครูสุธีสุตสุนทร ฤทธิชัย แกมภาค และ
สุภัชชา พันเลิศพาณิชย์, 2558: 828 – 837)

5. คัมภีร์ตำนานโยนกเชียงแสน

คัมภีร์ตำนานโยนกเชียงแสน เรียบเรียงโดยพระประชาภิจักรจักร แต่ปีที่แต่งน่าจะอยู่ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวรรณกรรมพื้นบ้านของภาคเหนือของไทย โดยเฉพาะในเขตเชียงแสนและโยนก คัมภีร์นี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบ ถึง “อาณาจักรเชียงแสน หรือ อาณาจักรหิรัญเงินยางโยนกนาคพันธุ์ (พุทธศตวรรษที่ 11-18)” ตามพงศาวดารโยนกกล่าวถึงการรวบรวมและก่อตั้งชุมชนขึ้นในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงคือ “นครสุวรรณโคมคำ เมืองโยนกนาคนคร เชียงแสน” โดยมีปฐมกษัตริย์คือ “ปู่เจ้าลางจก หรือ พญาลาวจักราช” (สันนิษฐานว่าเป็นกษัตริย์เชื้อสายลาวที่ตั้งบ้านเมืองในอาณาเขตลาวทางตอนเหนือเมืองเชียงแสน ของไทยในปัจจุบัน และมีความเกี่ยวข้องกับการอพยพลงมาจากประเทศจีน จากอาณาจักรอ้ายลาว) ได้มีเจ้าผู้ครองนครคนสำคัญ คือ พระเจ้าฟ้างนคร พระเจ้าพรหม ประวัติศาสตร์ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการนับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้พงศาวดารโยนกได้กล่าวถึง พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ 3 ราชวงศ์สิงหนวัตติ ปกครองโยนกนาคพันธุ์นคร ประมาณ พ.ศ. 1454 ได้มีพระภิกษुरुปร่างหนึ่งชื่อพระมหากัสสปเถระ ได้นำพระอัฐิธาตุและพระรากขวัญธาตุ (กระดูกโหลปด) ของพระพุทธเจ้าจากเมืองปาตลีบุตรมาถวาย พระองค์จึงโปรดให้สร้างมหาสถูปขึ้นเพื่อบรรจุ บน “เขตบรรพตหรือพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง” ซึ่งเป็นพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญที่พระมหากษัตริย์ของเชียงแสนและล้านนาทุกพระองค์ต้องมาสักการบูชากราบไหว้เป็นประจำ (รัตนพร เสรษฐกุล, 2557 : 10-12) ตำนานโยนก กล่าวถึง การสร้างอาณาจักรต่างๆ ในล้านนา การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา หลักฐานทางโบราณคดี คือ วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด เป็นต้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

6. จักรवालที่ปนี

พระสิริมิ่งคลาจารย์เป็นผู้แต่ง จักรवालที่ปนี ว่าด้วยจักรवालและภพภูมิต่างๆ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2063 เป็นคัมภีร์พุทธศาสนาที่สำคัญ เนื้อหาละเอียดและครอบคลุมทั้งในด้านจักรवालวิทยาในพุทธศาสนา จักกवालที่ปนีเนื้อหาโดยสรุปทั้ง 6 กัณฑ์ กัณฑ์ที่ 1 จักกवालสุรปาทีนิตเทโส กัณฑ์ที่ 2, ปพพตนิทเทโส ว่าด้วยเรื่องของ ภูเขา-เทือกเขา (3 กลุ่ม) กัณฑ์ที่ 3, ชลสายนิทเทโส ว่าด้วยแหล่งน้ำทั้ง 4 กัณฑ์ที่ 4, ที่ปนิทเทโส เรื่องทวีป : มหาที่ปจตุกก กัณฑ์ที่ 5, ภูมินิทเทโส ว่าด้วยภพภูมิ 2 ประเภท กัณฑ์ที่ 6, ปกิดณณวินิจฉโย

7. สังขยาปกาสกปรณ และสังขยาปกาสกฏีกา

สังขยาปกาสกฏีกา ของพระสิริมิ่งคลาจารย์ เป็นงานนิพนธ์ภาษาบาลี ประเภทร้อยแก้ว เพื่ออธิบายขยายความสังขยาปกาสกปรณ ที่เป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

การอธิบายจะเป็นการอธิบายไปตามลำดับที่ละคาถา ลักษณะแห่งการอธิบาย จะเป็นไปทั้งอธิบายศัพท์หรือที่นักบาลีเรียกว่า วิเคราะห์ศัพท์ อธิบายความหรือขยายความ พร้อมทั้งมีการวิจารณ์ถ้าพบว่าข้อความส่วนใด บกพร่องไม่สมบูรณ์ ตลอดจนทั้งยกข้อความจากคัมภีร์อื่นๆ มาเปรียบเทียบกับประกอบ เพื่อหาบทสรุปที่ชัดเจน

8. เวสสันดรชาดก

เวสสันดรทีปนี หรือ พระมหาเวสสันดรทีปนี เป็นผลงานวรรณกรรมบาลี แต่งเป็นภาษาบาลี โดยพระสิริมังคลาจารย์ พระมหาเถระปราชญ์ชาวเชียงใหม่ หรือมหาปราชญ์ชาวล้านนาในอดีต มหาเวสสันดร เป็นชาดกสำคัญเรื่องหนึ่งในบรรดาอดีตชาติ 10 เรื่อง (ชาวไทยนิยมเรียกว่า พระเจ้า 10 ชาดก) ได้แก่ เตมียชาดก, มหาชนกชาดก, สุวรรณสามชาดก, มโหสถชาดก, ภูริทัตตชาดก, จันทกุมารชาดก, มหามารทกัศสพชาดก, วิธูรชาดก, และมหาเวสสันดรชาดก ที่เรียกย่อๆ เพื่อจำได้ง่ายว่า “เต, ชะ, สุ, เน, มะ, ภู, จะ, นา, วิ, เว” ของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี 10 ทศ (ทาน, ศีล, เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, สัจจะ, อธิษฐานะ, เมตตา, และอุเบกขา) ให้บริบูรณ์

8. มงคลตถทีปนี

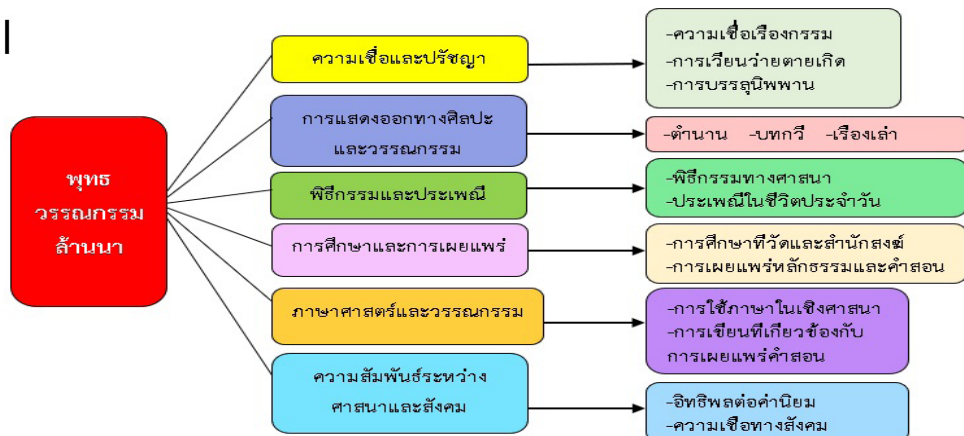
คัมภีร์มงคลตถทีปนีถือว่าเป็นวรรณกรรม หรือวรรณคดีชั้นยอดที่พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนาขึ้น ลักษณะการแต่งคัมภีร์ เป็นแบบร้อยแก้วผสมด้วยคาถา สำหรับร้อยแก้วนั้นเป็นการอธิบายความหมายของศัพท์ในคาถาหนึ่งๆ ให้เข้าใจง่าย เช่น อเสวนาติ อภิชนา แปลความว่า คำว่า อเสวนา ได้แก่การไม่คบ เป็นต้น แล้วอธิบายความหมายของมงคลแต่ละข้ออย่างละเอียด พร้อมยกอุทาหรณ์มีนิตานประกอบ มีนิตานที่ผู้รจนานำมาประกอบได้เหมาะสมกลมกลืนกับหัวข้อธรรมนั้นๆ คัมภีร์เล่มนี้นับว่าเป็นวิทยานิพนธ์ชั้นบรมครูถือว่ามีความค่าทางวรรณกรรมสูง ซึ่งนักศึกษาที่เรียนรู้ประวัติวรรณคดี โดยเฉพาะวรรณคดีบาลีจะต้องเข้าใจ ฯลฯ

งานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระนักปราชญ์ล้านนาได้สร้างไว้ก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ อาทิเช่น คุณค่าด้านภาษาและวรรณกรรม คุณค่าต่อหลักคำสอนคุณค่าด้านวัฒนธรรม คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต คุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ และคุณค่าทางการศึกษา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณูปการอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา ตลอดจนจนเป็นสื่อที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ของล้านนา ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม เป็นต้น วรรณกรรมในล้านนาเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศิลปะของล้านนาร่วมกัน ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา เรียนรู้ และรักษาไว้ตลอดไป

พุทธวรรณกรรมล้านนาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้พวกเราชาวพุทธในปัจจุบันได้ตระหนักถึงคุณค่า ภูมิปัญญา หลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตามที่พระนักปราชญ์ชาวล้านนาท่านได้รจนาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของล้านนา นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความรู้ ความแตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี แต่ละวรรณกรรมก่อให้เกิดคุณูปการในการเรียนรู้ และเชื่อมโยงความรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่งที่สถาบันการศึกษาต่างๆ นำมาถ่ายทอด ศึกษา ค้นคว้าเป็นหนังสือเป็นตำราเรียนมาจนถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้จากการศึกษา

การศึกษาพุทธวรรณกรรมล้านนาเปิดเผยองค์ความรู้ที่สำคัญหลายประการ ตามแผนภาพนี้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาแสดงให้เห็นถึง 1.ความเชื่อและปรัชญา วรรณกรรมล้านนาเกี่ยวข้องกับแนวคิดและหลักธรรมของพระพุทธศาสนา 2.การแสดงออกทางศิลปะและวรรณกรรม 3. พิธีกรรมและประเพณี 4.การศึกษาและการเผยแพร่ 5. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคม 6. ภาษาศาสตร์และวรรณกรรม แสดงให้เห็นภาพรวมของการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมในล้านนาได้เป็นอย่างดี

สรุป

พุทธวรรณกรรมล้านนาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าในการสืบทอดและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของชาวล้านนา วรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา และวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังเป็นสื่อสำคัญที่ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน เพื่อสร้างจริยธรรม และคุณธรรมในสังคม

นอกจากนี้ พุทธวรรณกรรมล้านนายังเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนาในยุคต่าง ๆ การศึกษาและรักษามรดกทางวรรณกรรมเหล่านี้จึงมีความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ส่งเสริมการศึกษาและวิจัย พุทธวรรณกรรมล้านนาเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและประวัติศาสตร์.
2. อนุรักษ์และฟื้นฟู วรรณกรรมล้านนาด้วยการจัดพิมพ์และเก็บรักษาคัมภีร์โบราณอย่างเป็นระบบ.
3. บรรจุในหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมล้านนา.

บรรณานุกรม

บาลี พุทธรักษา และนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. (2554). “สิทธิคนิทาน: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
บำเพ็ญ ระวิน, (2538), มุทธศาสนาสำนวนล้านนา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่น). (2548). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา”. คุษภินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขภีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พงศาวดารโยนก อั้งโน พระครูอดุลย์สีลภิตต์,พระครูสิริสุตาภิมนต์.พระมหาสง่า ธีรวงโส, ยุพิ

น เข้มมุกด์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ 635 ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ แสงศิลป์.

พญาประชาภิกขรจักร. (2507). พงศาวดารโยนก. เชียงใหม่: โรงพิมพ์พลุ่งเรืองรัตน์.

พระครูสุธีสุตสุนทร ฤทธิชัย แกมภาค และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์. (2558) “การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์”. เอกสารสืบเนื่องการประชุม การประชุมทางวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ปี 2558. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 24 – 25 ตุลาคม 2558.

พระพุทธญาณเจ้าและพระพุทธพุกาม, (2530), ตำนานมูลศาสนา. แปลโดย นายสุด ศรีสมวงศ์ และนายพรหม ขมาลา (เปรียญ), พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : คณะพระสังฆาธิการเขตยานนาวา จัดพิมพ์เป็น ธรรมทานงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร. โรงพิมพ์ มิตรสยาม.

พระโพธิรังสี, (2506). นิทานพระพุทธสิหิงค์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. ร.ต.ท., กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

เทพประวิณ จันทรแรง. (2562). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา: การวิเคราะห์จากคัมภีร์และหลักฐานทางโบราณคดี. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา 10 (1), 40

เทพประวิณ จันทรแรง, (2560). ชีวิตและผลงานวรรณกรรมของพระนักปราชญ์ชาวล้านนา. เชียงใหม่: บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่.

ยุพิน เข้มมุกด์. (2549). “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา” ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงทิพย์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

รัตนาวพร เศรษฐกุล, (2557) ฮอมพญา 30 ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่ (จากแคว้นโยนสู่แคว้นพิงค์ การขยายอำนาจของพญามังราย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลมุล จันทรหอม. (2538). วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์.

กรมศิลปากร. (2539). กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. วรรณกรรม สมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 4 ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2514). “ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคมเชียงใหม่สมัยโบราณ” ในวารสาร สังคมศาสตร์. 20 เมษายน – กันยายน 2514.